

УДК: 159.92

DOI 10.18372/2786-823.1.17505

Кондратюк Жанна Володимирівна

директор Комунального закладу «Інклюзивно-ресурсний центр»

Вишгородської міської ради Київської області,

аспірантка Інституту спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України,

м. Київ. Україна

zhanna_asp@ukr.net

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ФАХІВЦІВ (КОНСУЛЬТАНТІВ) ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ: КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА КОМПОНЕНТИ

***Анотація.** У статті теоретично виділено ключові компонентності та компоненти професійної ідентичності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів. Відмічено, що комплексне поєднання вказаних компонентностей та компонентів сприяє формуванню професійної ідентичності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів засобами інформаційних технологій, володіння методичними уміннями, спеціальними та загальноосвітніми дисциплінами, що є орієнтиром професійної і соціальної активності та спрямовані на досягнення особистісних і професійних цілей.*

***Ключові слова:** освіта, професійна взаємодія, особистість, фахова підготовка.*

***Annotation.** The article theoretically highlights the key components and components of the professional identity of specialists (consultants) of inclusive resource centers. It is noted that the complex combination of these components and components contributes to the formation of the professional identity of specialists (consultants) of inclusive resource centers by means of information technology, possession of methodological skills, special and general education disciplines, which*

are a guideline for professional and social activity and are aimed at achieving personal and professional goals.

Key words: *education, professional interaction, personality, professional training.*

Актуальність статті. Упровадження компетентнісного підходу в Україні є надзвичайно важливим і актуальним питанням. Система ключових компетентностей, запропонована європейськими спеціалістами, становить основу для пошуків подальшого підвищення рівня освіти і дає поштовх для їх диференціації та обґрунтування змісту різних видів компетентностей. Сучасні умови трансформації українського суспільства детермінують актуальність, передовсім соціальних, економічних і правових компетентностей, де результатом освіти має бути готовність людини діяти, а не володіти сумою знань, умінь та навичок.

Потреба країни у фахівцях (консультантах) інклюзивно-ресурсних центрів, здатних зайняти особисто гуманну позицію у ставленні як до осіб з особливими освітніми потребами, так і до самих себе, висуває проблему підвищення професійної, перш за все психолого-педагогічної компетентності фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів в розряд дуже актуальних проблем.

Мета статті спрямована на визначення необхідності застосування компетентностей та компонентів у професійній ідентичності фахівців (консультантів) ІРЦ.

Результати дослідження. Науковець І. Зязюн (2005) визначає «компетентність як здібність і готовність педагога професійно виконувати педагогічні функції згідно з прийнятими в суспільстві на цей час нормативами та стандартами, і вимагає реальних знань, умінь, навичок та досвіду основних вимог до особистості педагога, без яких у принципі неможлива успішна педагогічна робота» [4].

На думку В. І. Зязюн (2005), вагомими стають: любов до дітей і до педагогічної діяльності, наявність спеціальних знань у тій галузі науки, культури чи техніки, якої він навчає, високорозвинений інтелект, високий рівень моральності й загальної культури педагога. Додатковими факторами становлення педагогічної майстерності стають риси особистості викладача, як комунікабельність, артистичність, гарний смак як розвиненість естетичних почуттів, доброзичливий характер [4].

На сьогодні вимоги до фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ) зазнали кардинальних змін. В умовах гуманізації освітньої системи виникла необхідність зміни діяльності фахівців (консультантів) ІРЦ, їх установок, позицій.

Рішення проблеми професіоналізму фахівців (консультантів) ІРЦ пов'язане з питаннями вдосконалення професійної їх підготовки, насамперед підвищення психологічної компетентності фахівців (консультантів) ІРЦ. Так, домінуючий чинник – фаховий рівень, підтверджений дипломом, на сьогодні виявляється недостатнім.

На передній план висуваються вже не знання, вміння та навички, а професійна компетентність, яка розглядається як більш складна соціально-особистісна структура, що базується на цінностях, спрямованості, знаннях, досвіді, набутих особистістю як у процесі навчання, так і поза ним, а також вплив нормативів, що визначені в Конвенції про права осіб з інвалідністю; Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту, «Про позашкільну освіту», «Про охорону дитинства»; Постанов Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 року № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (зі змінами від 27.07.2021 № 765, зі змінами від 29.04.2022 № 493; зі змінами від 30.08.2022 № 979); від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти» (зі змінами від 28.07.2021 № 769, від 26.04.2022 № 483); від 15 вересня 2021 року № 957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у

зкладах загальної середньої освіти» (зі змінами від 26.04.2022 № 483); Наказу Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 року № 609 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти».

Фахівці (консультанти) ІРЦ як продукт освіти мають бути готовими до саморозвитку та спроможними швидко змінюватися під впливом нових викликів сучасності.

Ефективність та успішність сучасної освіти детермінується готовністю фахівців (консультантів) ІРЦ до роботи в нових професійних умовах. Саме через це компетентність як здатність до здійснення реальних дій, потенціальна готовність розв'язувати задачі – стала центральною категорією освітньої модернізації ХХ та ХХІ ст.

Українські і зарубіжні науковці розглядають професійну ідентичність як специфічну здатність, що дозволяє ефективно вирішувати типові проблеми і завдання, які виникають у повсякденному житті; а професійну компетентність визначають як здатність дотримуватися встановленого стандарту, застосовуваного в психолого-педагогічній діяльності [1; 3; 7 – 10].

На сьогодні абсолютно визнано соціальну та державну потребу в підготовці фахівців (консультантів) ІРЦ України. У наш час суспільству потрібна цілісна особистість, яка здатна ефективно реалізовувати власні професійні можливості в різних ситуаціях, володіти такими професійними знаннями, вміннями та навичками, які можна гнучко підлаштовувати під умови власної професійної діяльності. Потрібні професіонали, які мають таку структуру знань, в яку можливо динамічно як пристосовувати отримувану так і змінювати саму структуру в процесі професійної діяльності [2].

Дослідник Дж. Равен (1999) розкрив особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті – це можливість педагогів керувати індивідуалізованими навчальними програмами, орієнтованими на розвиток основних компетентностей учнів (дослідник рекомендує учням, в свою чергу,

виявляти свої здібності, спостерігати за їх становленням у процесі розвитку і здобувати визнання власних досягнень); здатність педагогів усвідомлювати власні досягнення в педагогічній діяльності; реалізовувати психолого-педагогічні діагностики з вдосконалення освітніх програм та освітньої політики; умови професійного навчання, працевлаштування, професійного зростання фахівців, добір кадрів, що сприяє залученню відповідних кандидатів на посади в суспільстві й відхиленню непридатних [9].

Дж. Равен говорить про компетентність як про специфічну здатність, яка необхідна для ефективного використання конкретної дії у певній галузі і яка включає вузькоспеціальні знання, уміння, способи мислення, а також відповідальність за власні дії [9].

Фахова компетентність фахівців (консультантів) ІРЦ включає знання з таких питань:

- державних підходів до організації освіти дітей з особливими освітніми потребами;
- основних категорій загальної, спеціальної педагогіки, загальної і спеціальної психології;
- особливостей і закономірностей розвитку різних категорій осіб з психофізичними порушеннями;
- комплексного психолого-педагогічного вивчення дітей;
- диференційованого та індивідуального механізмів та прийомів корекційного супроводу кожної із категорії дітей з особливими освітніми потребами;
- зміст та методи роботи з родинами дітей з особливими освітніми потребами.

Фахівці (консультанти) ІРЦ мають володіти методичними уміннями:

- здійснювати моніторинг розвитку осіб, що мають труднощі в засвоєнні знань, умінь та навичок різних видів діяльності та об'єктивно оцінювати причини, якими спричинено дані труднощі;

– реалізовувати загально психолого-педагогічні та корекційно-розвивальні технології навчання;

– своєчасно виявляти порушення в розвитку дітей та здійснювати кваліфікований психолого-педагогічний супровід дітей;

– здійснювати індивідуальний та диференційований підхід до осіб з порушеннями психофізичного розвитку;

– проводити методичну та консультативну підтримку з батьками дітей з особливими освітніми потребами.

Фахівці (консультанти) ІРЦ мають використовувати особистісні компетенції:

– спостережливість і розуміння, що відбуваються у цілісному психолого-педагогічному процесі;

– емпатія, розуміння почуттів особи з особливими освітніми потребами, готовність прийняти її з усіма недоліками та прийти на допомогу;

– цілеспрямованості (спрямованість до досягнення поставленої мети і досягнення розв'язання завдань);

– системності;

– єдності (уміння співпрацювати в команді та з командою фахівців закладів загальної середньої освіти);

– гуманізм;

– етичність;

– відповідальність;

– саморегуляція і самодисципліна;

– толерантність (розуміти й сприймати унікальність особистості);

– рефлексійність (уміння самоусвідомлювати результати власної професійної діяльності);

– схильність до творчості;

– знання фахових і методичних компетентностей.

Компетентності професійної ідентичності фахівців (консультантів) ІРЦ - це оволодіння професійними вміннями та знаннями, що супроводжуються

формуванням мотиваційно-ціннісних установок на професійну діяльність та трансформацією Я-концепції особистісної у Я-концепцію професійну. Науковець Ю. Копочинська (2020) виокремлює компоненти професійної ідентичності фахівців: *когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-ціннісний, емпатійний, комунікативний та діяльнісно-операційний* [6].

Мотиваційно-ціннісний компонент розглядається у контексті бажання та прагнення працювати за обраною професією, до досягнення успіху, що характеризується певними особистісними та професійними цінностями. Професійна ідентичність фахівців проявляється в прагненні до продовження освіти, професійного розвитку в рамках спеціальності, освоєння суміжних професій, особистісному саморозвитку, розширення власних соціальних зв'язків і до встановлення сприятливих взаємовідносин з оточуючими особами, про що свідчить переважання мотиву активних соціальних контактів. Такі цінності, як досягнення і самовизначення, належать до індивідуальних, що свідчать про виражену потребу в досягненні особистого успіху і отриманні соціального схвалення, автономності та незалежності, при цьому яскраво виражені пізнавальний інтерес і самостійність [6].

Будь-яка діяльність виявиться малоефективною або взагалі неефективною, якщо у фахівців (консультантів) ІРЦ не буде зацікавленості в її реалізації. Ця зацікавленість виражається в мотивованості фахівців (консультантів) ІРЦ на відповідну діяльність.

Мотивація спонукає трудову активність і впливає на формування мети і шляхів її досягнення та включає дві сторони:

- по-перше, активізує в діяльності всі потреби фахівців (консультантів) ІРЦ;
- по-друге, допомагає оцінити реальний внесок кожного фахівця (консультанта) ІРЦ в загальний підсумок діяльності.

Так, мотиваційна сфера включає потреби фахівців (консультантів) ІРЦ, інтереси, прагнення, переконання, установки, володіння соціальними нормами і

правилами, життєвими принципами, цілями, цінностями і, системою світогляду в цілому.

Дж. Равен (1984) у своїй роботі «Компетентність у сучасному суспільстві» дає розгорнуте тлумачення компетентності: «Це явище складається з великого числа компонентів, багато з яких незалежні один від одного; деякі компоненти відносяться до когнітивної сфери, інші – до емоційної; ці компоненти можуть змінювати один одного в якості складових ефективною поведінки» [10].

Дж. Равен виділяє 39 видів компетентностей, які ототожнює з «мотивованими здібностями», серед виділених: здатність до самоосвіти, самоконтроль, критичне мислення, готовність до вирішення складних проблем, впевненість в собі, наполегливість, здатність до спільної роботи, персональна відповідальність тощо [10].

На основі проведених дослідження науковець визначає такі завдання:

- здатність працювати самостійно;
- здатність брати на себе відповідальність за власною ініціативою;
- здатність виявляти ініціативу;
- готовність помічати проблеми та шукати шляхи їх вирішення;
- уміння аналізувати нові ситуації й застосовувати вже наявні знання для такого аналізу;
- здатність налагоджувати відношення та діяльність з іншими;
- здатність засвоювати будь-які знання за власною ініціативою;
- уміння приймати рішення на основі здорових суджень [10].

Діяльністю фахівців (консультантів) ІРЦ є не тільки спрямування на засвоєння знань, а й пошук інформації, необхідний для досягнення мети, винахідливість, високий рівень комунікації, лідерські та організаторські навички.

За аналізом праць науковців можна визначити такі ключові компоненти професійної ідентичності фахівців (консультантів) ІРЦ:

– інформаційна компетентність, яка передбачає володіння інформаційними технологіями, уміння опрацьовувати різні види інформації, уміння й навички роботи з друкованими джерелами, здобувати інформацію з інших джерел, переробляти її відповідно до цілей і завдань психолого-педагогічного процесу;

– комунікативна – це вміння вступати в комунікацію (спілкування), бути зрозумілим, спілкування без обмежень, що надає можливість зрозуміти інших (дітей, батьків, педагогів), вибирати правильний стиль і тон у спілкуванні, управляти їх увагою, темпом діяльності;

– технічна - це система добре відпрацьованих професійних навичок і вмінь: інтелектуальних, поведінкових і комунікативних, завдяки яким фахівці-професіонали виконують необхідну роботу швидко, чітко й максимально результативно, витрачаючи на це мінімум часу й зусиль;

– продуктивна – це вміння працювати, отримувати результат, ухвалювати рішення та відповідати за них;

– моральна – це готовність, спроможність і потреба жити за традиційними моральними нормами;

– психологічна – це здатність використовувати психологічні засоби навчання в організації взаємодії в освітньої діяльності;

– соціальна – це вміння діяти, жити та працювати з оточуючими;

– особисті якості: доброзичливість, чуйність, урівноваженість, толерантність, рефлексія, людяність.

Слід зазначити, що сучасні науковці здатні розглядати професійну ідентичність з психолого-педагогічного напрямку як сукупність трьох складових компонентів – *предметно-технологічного, психолого-педагогічного, загальнокультурного.*

Дослідниця М. Коломієць (2007) розглядає компетентність педагогічних фахівців як сукупність знань, умінь, навичок, які потрібні для успішного виконання його функцій навчання, виховання, розвитку особистості дитини [5].

Можна стверджувати, що під професійною компетентністю фахівців (консультантів) ІРЦ слід розуміти таку пошукову діяльність фахівців, коли на

основі бази знань, умінь, навичок, творчості та усвідомленого розуміння своєї ролі в суспільстві, безперервного самовдосконалення й саморозвитку особистості вони забезпечують оптимальний варіант організації корекційного, методичного, консультативного супроводу.

В основі професійної компетентності полягає професійна придатність, що являє собою сукупність психічних і психофізіологічних особливостей фахівців, необхідних для здійснення ефективної професійної діяльності.

Таким чином, на особистісні прояви фахівців (консультантів) ІРЦ впливають їх характер, темперамент, психологічні стани, і все це складає резерв розвитку їх особистості. До узагальнених характеристик можна віднести індивідуальний стиль фахівців (консультантів) ІРЦ взаємодії з педагогами, батьками та їх дітьми, під яким розуміється стійке поєднання завдань, засобів і способів діяльності та спілкування фахівців (консультантів) ІРЦ як фахівців, які визначаються психофізіологічними особливостями та власним досвідом.

Висновки. Отже, компетентність фахівців (консультантів) ІРЦ – це особистісна психолого-педагогічна готовність до соціально-психолого-педагогічної діяльності, що вимагає високого рівня підготовленості, професіоналізму, творчості, здатності застосовувати знання в нестандартних ситуаціях, які часто виникають в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, фахового рівня компетентності, який дозволить фахівцям (консультантам) ІРЦ ефективно здійснювати власну професійну діяльність в умовах спільної корекційної, методичної, консультативної, прогностичної діяльності з педагогічними фахівцями, батьками та їх дітей з особливими освітніми потребами.

Таким чином, сутність професійної компетентності фахівців (консультантів) ІРЦ виражається в ступені зв'язку об'єктивного еталона професійної діяльності, відображеного в нормативних документах, з суб'єктивними можливостями особистості працівника.

Перспективи майбутніх наукових розвідок будуть спрямовані на обґрунтування методики дослідження компетентностей та компонентів професійної ідентичності фахівців (консультантів) ІРЦ.

Список використаних джерел

1. Беленька Г. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу: моногр. Київ : Ун-т ім. Б. Гринченка, 2011. 332 с.

2. Дмитрієва Н.С., Копочинська Ю.В. Формування професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної терапії як фактор підвищення їх конкурентоспроможності. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2019. Вип. 79 (3). С. 105 - 110.

3. Зязюн І.А. Концептуальні засади освіти в Україні. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2000. № 1. С. 3–12.

4. Зязюн І.А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2005. № 25. С. 13 - 18.

5. Коломієць А.М. Інформаційна культура вчителя початкових класів. Вінниця: ВДПУ. 2007. 379 с.

6. Копочинська Ю.В. Формування мотиваційно-ціннісного компонента професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69. Т. 2. С. 183 - 186.

7. Нікулочкіна О.В. Розвиток інформаційної компетентності вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти : навч.-метод. посібник. Запоріжжя : ЛПС.Лтд, 2009. 92 с.

8. Пуховська Л.П. Становлення «компетентнісної ідеї» в європейській педагогічній освіті. *Народна освіта*. 2013. № 3(21). URL: http://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1736 (дата звернення: 20.12.2022).

9. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / Пер. с англ. Москва : Когито-Центр, 2001. 142 с.

10. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Пер. с англ. М: Когито-Центр, 2002. 396 с.